

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Nuoriin investoiminen on yhteiskunnan tulevaisuuteen investoimista. Oppimisvaikeuksien varhainen tunnistaminen ja matalan kynnyksen toimenpiteet ennaltaehkäisevät nuorten pahoinvointia ja syrjäytymistä sekä parantavat nuorten edellytyksiä työelämässäkin vaadittuun elinikäiseen oppimiseen. Mielenterveys muodostaa myös pohjan tulevaisuuden työkyvyille. Erityisesti nuorten ensimmäiset kosketukset työelämään ovat tärkeitä ja niillä on kauaskantoisia vaikutuksia. Nuorille tarjottavien palveluiden kehittämisessä tulee hyödyntää myös kentän ammattilaisten näkemystä ja kokemusta.

Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Ennaltaehkäisy, varhainen puuttuminen ja matalalla kynnyksellä nopeasti alkavan avun saaminen ovat keskeisiä ja tärkeitä nuorten hyvinvoinnin parantamiseen pyrittäessä. Opiskeluhuollon ennaltaehkäisevällä yhteisöllisellä ja yksilöllisellä työllä on keskeinen merkitys nuorten oppimisen ja hyvinvoinnin tukemisessa. On tärkeää, että ohjelmassa korostetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti yhteisöllisen ennaltaehkäisevän työn merkitystä. Lisäksi opiskelijoilla on oikeus saada yksilökohtaista tukea. Toimivan opiskeluhuollon kohdalla on kiinnitettävä huomiota myös riittävään resurssointiin. Opiskeluhuollon lakisääteisten mitoitusten, kuraattoria kohti korkeintaan 670 oppilasta ja psykologia kohden korkeintaan 780 oppilasta tulee huolehtia. Lisäksi on kuitenkin hyvä muistaa, ettei kaikkia nuoria kuitenkaan voida tukea tai hoitaa ainoastaan matalan kynnyksen palveluiden avulla. Osa nuorista tulee tarvitsemaan myös vahvempaa hoitoa ja tukea, jonka saatavuus ja sujuva palveluohjaus tulee myös varmistaa.

Ohjelman mukaan perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen osalta varmistetaan toimiva ja ehyt opiskeluhuollon kokonaisuus kuntien, hyvinvointialueiden ja koulutuksen järjestäjien yhteistyöllä. Ohjelmassa tulee huomioida myös korkeakouluopiskelijat, ja korkeakoulut toimijoina. Lisätään ohjelman kirjaus, jonka mukaan korkeakoulujen ennaltaehkäisevää hyvinvointityötä tulee vahvistaa lakisääteistämällä myös korkeakouluihin opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalvelut.

Kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyön parantamisen korostaminen opiskeluhuollon osalta on tärkeä asia, sillä tällä hetkellä yhteistyö ei valitettavasti paikoin toimi kovinkaan hyvin. Kuntien ja hyvinvointialueiden tulee kommunikoida vahvemmin johdon tasolla, jotta koulun oppilashuolto ei jää koulusta irralliseksi osaksi. Yhteistyöhön veloitettaessa on jäänyt avoimeksi, kuka tai mitkä tahot tästä ovat käytännössä vastuussa tai millainen yhteistyö nähdään riittävänä. Myös ministeriöiltä ja viranomaistahoilta tarvitaan yhteistyötä opiskeluhuollon sujuvuuden parantamiseksi, ja palveluiden lakisääteisen toteutumisen varmistamiseksi. Hyvinvointialueet eivät valitettavasti ole ryhtyneet tarvittaviin toimenpiteisiin turvatakseen lakisääteisten palveluiden saatavuutta esimerkiksi opiskeluhuollon psykologipalveluiden osalta. Aluehallintovirastot painottavat asiassa hyvinvointialueiden omavalvonnan merkitystä, mutta pelkkä palvelujen riittämättömyyden toteaminen omavalvonnassa ei ole riittävä toimenpide. Kun hyvinvointialueet karsivat lakisääteisiä palveluita, ovat syntyvät puutteet jo lähtökohtaisesti heidän tiedossaan, eikä ole todennäköistä, että asiaa ilman viranomaisvalvontaa tullaan korjaamaan. Aluehallintoviraston tulee varmistaa, että hyvinvointialueet ryhtyvät konkreettisiin toimiin korjataksaan tilanteen viipymättä.

Opiskeluhuollon palvelut toteutuvat sosiaali- ja terveystoimen sekä sivistystoimen yhteistyönä, ja ajankohtaisesti esimerkiksi tiedonkulussa ja kirjaamiskäytännöissä on huomattavasti epäselvyyksiä, mikä vaikeuttaa yhteistyötä käytännön tasolla. Ohjelmaluonnoksessa mainitaan, että tiedonkulku eri toimijoiden välillä varmistetaan mm. tarvittavin lainsäädännöllisin muutoksin. Tämä on todella tärkeää ja sen tulee tarkoittaa esimerkiksi sitä, että oppilashuollolla on jatkossa pääsy koulun käyttämään viestintäjärjestelmään, sillä yhteisen järjestelmän puuttuminen vaikeuttaa suuresti oppilashuollon arkityötä ja tiedonkulkua.

Ohjelmaan tulee lisätä kirjaus siitä, että hallituskauden puoliväliin mennessä (kevät 2025) annetaan hallitusohjelman kirjatun tavoitteen mukaisesti selvitys siitä, kuinka opiskeluhuollon siirto hyvinvointialueille on toteutunut. Selvityksen kohteena on oppilas- ja opiskelijahuollon palveluiden saatavuus, laatu sekä kuraattori- ja psykologipalveluiden toteuttaminen lähipalveluina koulujen ja oppilaitosten tiloissa. Myös tiedonkulkua sekä kirjaamiskäytänteitä sujuvoitetaan pikaisesti.

Korona-ajan haasteet näkyvät lapsilla ja nuorilla myös esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa, oppimismotivaation heikentymisenä sekä koulupoissaolojen lisääntymisenä ja pitkittymisenä. Lähiopetuksen määrää on vähennetty liikaa kaikilla opiskelun tasoilla. Tämä on alkanut näkyä nuorten ammatillisen osaamisen sekä itsetunnon puutteina. Itseopiskelu ja etäopetus vaativat itseohjautuvuutta ja arjen hallinnan taitoja, joita useinkaan kaikilla nuorilla ei vielä ole. Yleisesti ottaenkin tulee miettiä oppisisältöjä ja sitä, mitä ja miten paljon lapsilta ja nuorilta vaaditaan. Liian tietomäärän omaksumisen vaateet sekä liian suuren itsenäisyyden vaatiminen tuottavat stressiä ja paineita aikuistumiseen liian varhain. Ohjelman valmisteluun liittyvässä kuulemisessa nuoret nostivat esiin, että koulupaineita tulee vähentää. Ohjelma ei kuitenkaan asiaan tai sen juurisyihin kantaa.

Oppimisen tuki on selkiytettävä kaikilla asteilla. Erot tuen saatavuudessa ja laadussa ovat suuret niin alueellisesti kuin valtakunnallisesti. Usein tukea koskeva lainsäädäntö on vaikeaa ja monitulkintaista eikä anna opetustoimen henkilöstölle selkeää ja konkreettista välinettä tuen järjestämiseen ja toteuttamiseen. Heikoksi jääneet taidot perusopetuksen puolelta heijastuvat jatko-opinnoissa ja sitä kautta työllistymisessä. Jatko-opintoihin pyrkiville nuorille elämään tuo paljon painetta viimevuosina lisääntynyt painotus todistusvalintaan ja ensikertalaisuuskiintiö. Työllisyyspalveluissa ja ohjaamoissa em. vaikeudet näkyvät esimerkiksi siinä, että yhä useammat nuoret tarvitsevat tukihenkilöä itsenäistymiseensä. Monella nuorella on myös käsityksiä siitä, että omaan itseen liittyvät asiat tulisi

tietää jo varhain. Nuoren hyväksyminen ja yhdessä eri vaihtoehtojen pohdinta ja nuoren ajattelun haastaminen on tärkeää.

Kouluissa tarvittaisiin enemmän myös sosiaalisesti aktiivista toimintaa. Millä tavoin tällä hetkellä kummioppilaiden, tukioppilaiden, tutoreiden tai mentoreiden toiminta toteutuu? Monille oppilaille niillä on ollut tärkeä rooli. Ylempien luokkien oppilaat nuorempien kummeina tai tukioppilaat kavereina. Ympäristön osalta keskeisessä roolissa ovat toimivat oppimisympäristöt. Avoimien oppimisympäristöjen tuottamat haasteet ja kuormitus kaikille oppilaille ja erityisesti nepsy-lapsille on jo tiedostettu. Myös esimerkiksi aistivammaiset lapset on huomioitava oppimisympäristöjen suunnittelussa.

Tavoite 2: Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

On tärkeää pyrkiä edistämään sitä, että jokaisella nuorella on mielekästä ja merkityksellistä tekemistä vapaa-ajalla. Kaikilla lapsilla ja nuorilla tulisi olla mahdollisuus harrastaa monipuolisesti vanhempien varallisuudesta riippumatta. Lisäksi tulee huomioida, että harrastuksiin pystyisivät osallistumaan myös erityistä tukea tarvitsevat lapset, jotka vaativat harrastuksen ohjaajalta erityisosaamista. Perheitä tulisi tukea myös perheen yhteisten harrastusten löytämiseksi. Perheen liikunta ja kulttuuritottumukset luovan tärkeän pohjan ja motivaation lapsen ja nuoren oman elämän harrastuksiin.

Harrastustoiminnasta, niiden mahdollisuuksista ja taloudellisista tukimahdollisuuksista olisi tärkeää tiedottaa niin nuorille kuin vanhemmille toimivia kanavia käyttäen. Perheillä ja nuorilla ei useinkaan ole tietoa siitä, että kunnat, sosiaalitoimi, järjestöt, lajiliitot, seurakunnat, urheiluseurat ja erilaiset rahastot voivat tukea vähävaraisten nuorten harrastuksia. Myös erityistarpeisten nuorten harrastusmahdollisuuksista aktiivinen tiedottaminen tärkeää.

Harrastusten merkitys nuorten hyvinvoinnin kannalta on siis tärkeää, mutta on kuitenkin hyvä huomioida, ettei se itsenäisenä vaikuttimena kuitenkaan ole riittävä syrjäytymisen tai mielenterveysongelmien ehkäisemiseksi.

Tavoite 3: Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Jokaiselle nuorelle tulee turvata hyvinvoinnin edellytykset. Ohjelman tulee lisätä konkreettisia toimenpiteitä nuorten toimeentulon ja asumisen edistämiseksi. Sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti, ja nuoriin kohdistuvan politiikan, kuten sosiaaliturvamuutosten, hyvinvointi- ja mielenterveysvaikutusten arviointi tulisi kirjata osaksi VANUPO-ohjelmaa.

Ohjelmaan tulee kirjata, että nuorille on mahdollistettava yhtäläiset mahdollisuudet, omasta tai perheensä taloudellisesta tilanteesta huolimatta, hakeutua jatko-opintoihin. Korkeakouluissa on hyvä olla opinto-ohjausta ja uraohjausta tukemassa urasuunnittelua läpi koulupolun ja ehkäisemässä koulupudokkuutta. Toistuvat koulutusten keskeytykset nujertavat nuoren itsetuntoa ja motivaatiota. Myös opiskelijoiden lisääntyneet jaksamisen ja mielenterveyden haasteet tulee huomioida. Esimerkiksi taloudellisesta tilanteesta stressaaminen sekä jo opintojen aikana velkaantuminen ovat omiaan lisäämään kuormitusta. Lisäksi on tärkeää, että erityisesti nuorten ensimmäiset kosketukset työelämäänsä ovat onnistuneita, koska niillä on kauaskantoisia vaikutuksia. Huonot kokemukset ensimmäisissä työ/harjoittelupaikoissa voivat lannistaa nuoren ja johtaa työhön liittyvän itsetunnon romahtamiseen ja syrjäytymiskehitykseen. Siksi myös työpaikkojen ohjaushenkilöstöön ja nuoren työntekijän sopeutumiseen työyhteisöön tulee jatkossa panostaa enemmän.

Nuorten palveluiden sirpaleisuus hankaloittaa palveluiden oikea-aikaisuutta ja tuloksellisuuttakin. Jotta nuori voidaan ohjata nopeasti hänen tarvitsemaansa palveluun, olisi tärkeää luoda tiivis yhteistyö Työllisyyspalvelun, Kelan ja hyvinvointialueiden kesken (sosiaali- ja terveystyö). Varsinkin syrjäytymisriskissä oleville nuorille on tärkeää ohjautuminen oikean palvelun piiriin.

Työ- ja toimintakyky pitäisi arvioida perusteellisesti ennen kuntouttavan työtoiminnan ja muiden palveluiden toteuttamista, jotta toiminta olisi tavoitteellista ja osuvaa. Työllisyyspalveluiden ammatinvalinnan- ja uraohjauksen psykologipalveluilla on keskeinen rooli nuorten työ- ja koulutuspolun löytymisen tukemisessa, ja siten nuorten työttömyyden ennaltaehkäisemisessä. Psykologipalveluilla on tärkeä rooli myös työttömien ja erityisesti haastavissa tilanteissa olevien (esim. syrjäytyneiden) nuorten ammatinvalinta- ja uraohjauksessa sekä tilanteiden vaatimassa moniammatillisessa verkostotyössä.

Työllisyyspalveluissa tehtävän nuorten ammatinvalinta- ja uraohjauksen osalta VANUPO-ohjelmassa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että varmistetaan työllisyyspalveluissa tapahtuvan ohjaustyön tarkoituksenmukainen koordinointi jatkossakin valtakunnallisella tasolla, kun ohjaushenkilöstö siirtyy valtiolta kunnille. Tämä tarkoittaa mm. valtakunnallisia linjauksia henkilöstön perehdytyksen, ammatillisen kehittymisen, ohjauksessa käytettyjen työkalujen, standardien ja seurannan osalta palveluiden yhtenäisen laadun ja vaikuttavuuden varmistamiseksi. Ohjaustyötä tekevien erityisasiantuntijuutta tulee pyrkiä hyödyntämään myös ohjauskäytäntöjen kehittämisessä.

Ohjaamojen tulisi jatkossa olla matalan kynnyksen paikkoja kaikille nuorille, ei ainoastaan työttömille kuten joillakin alueilla on. Ohjaamon palvelut ovat matalan kynnyksen palveluita, joihin tulisi resursoida riittävästi ja alueellisesti kattavasti. On paljon paikkakuntia, joissa Neet-nuorien määrä on huomattava. Näiden kuntien kohdalla tulisi erityisen huolella selvittää, millaiset resurssit alueelta löytyvät ohjaamon ja muiden tarvittavien palveluiden osalta. Ohjaamoissa ensiarvoisen tärkeää on osaava vakituinen henkilöstö, joka tuntee nuorten palvelut ja joihin nuoren on mahdollista päästä mahdollisimman nopeasti ja helposti. Kaikissa ohjaamoissa tulisi olla ammatinvalintapsykologin palvelu. Psykologin on mahdollista kartoittaa kokonaisvaltaisesti nuoren tilannetta, kuten oppimistausta, soveltuvuus, osaaminen ja elämäntilanne. Nuoren ohjaaminen hänelle sopivaan koulutukseen tai työhön on tärkeä syrjäytymistä ehkäisevä tekijä.

Kelan ammatillisen kuntoutuksen palvelut ovat tärkeässä roolissa nuorille, joilla on moniammatillisen tuen tarvetta. Ammatillisen kuntoutuksen palveluiden tulisi olla tasalaatuisia ja oikea-aikaisia. Palvelun tuottajien tulisi tehdä tiiviimpää yhteistyötä työllisyyspalveluiden ja muiden nuoren verkostojen kanssa. On myös tärkeää, että nuori voi tilanteen vaatiessa vahvistaa työelämätaitoja, arjenhallintaa, sosiaalisia taitoja kuntouttavan työtoiminnan pajoilla. Työpajatoiminnan kehittäminen ja opiskelun mahdollistaminen osana työpajatoimintaa on kannatettavaa. Pajatoiminnan tulisi olla tavoitteellista, ja työtoimintaan tulisi aina sisältyä laadukasta yksilöohjausta. Oppisopimuskoulutuksen kehittäminen on myös hyvä keino tukea työelämään siirtymistä.

Tiedonsiirto työllisyyspalvelun työntekijän ja nuoren sosiaalityöntekijän suuntaan tulisi olla säännöllistä. Työllisyyskokeilussa on saatu hyviä kokemuksia omasta Kela-virkailijasta, joka on voitu kutsua asiakastapaamisiin mukaan. Saman katon alla toimiminen mahdollistaa nopean ja tehokkaan asiakkaiden ohjauksen palveluihin.

Ohjelman valmisteluun liittyvässä kuulemisessa nuoret nostivat esiin, että mielenterveysongelmat ovat keskeisiä syrjäytymisen aiheuttajia, ja ohjelmaluonnoksessa tuodaan esiin myös lastensuojelun roolia. Hyvinvoinnin ja mielenterveyden haasteet ovat suhteellisesti yleisempiä lastensuojelun

asiakkailla. Olisi tärkeä huolehtia lastensuojelun ammattilaisten riittävästä osaamisesta lasten ja nuorten mielenterveyden vahvistamiseen ja psyykkisten ongelmien kohtaamiseen vahvistamalla lastensuojelun moniammatillisuutta. Lisäksi lastensuojelulla tulee olla riittävät mahdollisuudet puuttua nuoren toimintaan ja lainsäädäntöä muuttaa siten, että se on mahdollista. Tässä nuoren yksityisyyden kunnioituksen ja toisaalta riittävien puuttumisen mahdollisuuksien rajapintojen tarkastelua tarvitaan. Lastensuojelulain uudistus on tärkeää myös sen mahdollistamiseksi, että sijoitus palvelisi tarkoitustaan. Monen nuoren turvallisuus vaarantuu sijoituspaikastaan hatkaamisen myötä, ja keinot tähän puuttumiseen ovat käytännössä varsin vähäiset. Ohjelmassa nostetaan myös esille, että vakavasti väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus selvitetään, mikä on merkittävää, sillä hoitoketjun määrittelyssä on nykytilanteessa epäselvyyttä ja puutteita.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

On erittäin tärkeää, että nuorten mielenterveys on nostettu ohjelmassa omaksi kokonaisuudekseen, ja sekä mielenterveyden edistäminen että palveluiden saatavuuden parantaminen on pyritty huomioimaan. Nuorten mielenterveys tarvitsee sekä hyvinvoinnin vahvistamista, ongelmien ennaltaehkäisyä ja matalan kynnyksen tukea, että tarpeen mukaista, oikea-aikaista ja riittävää hoitoa sekä kuntoutusta. Mielenterveyttä tulee edistää nuorten, vanhempien ja ammattilaisten yhteistyönä sekä poikkihallinnollisesti kaikissa kasvu- ja koulutusympäristöissä ja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Ohjelmassa tulisi olla nykyistä vahvemmin kuvattuna mielenterveyden kokonaisuuteen liittyviä tavoitteita, ja myös konkreettisia toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi.

Tavoite 4: Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin

Vaikka tavoite on otsikoitu koskemaan laadukkaita mielenterveyspalveluita, niin toimenpiteissä ehdotetaan muun muassa ohjaamaan nuoria kulttuurin pariin, eli sisältö ei vastaa otsikkoa.

Matalan kynnyksen mielenterveyspalvelujen vahvistaminen on ehdottoman tärkeää. Hoitoon hakeutuminen ei ajankohtaisesti ole helppoa ja hoidon saatavuuskin on monin paikoin heikkoa. Ohjelmassa todetaan, että mielenterveyspalveluiden saatavuutta parannetaan pikaisesti ja että matalan kynnyksen palveluita tulee lisätä. Ohjelma ei kuitenkaan ota kantaa siihen, miten tämä käytännössä toteutetaan. Toimenpiteenä on ohjelmassa nostettu esiin lasten ja nuorten terapiatakuu, mutta sen tavoitteita tai sisältöjä ei kuitenkaan ole lainkaan avattu. Lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamisessa tulee varmistaa, että perustasolla on tarjolla monenlaisia hoitomuotoja. Oppilashuoltoon on osoitettava riittävät resurssit, ja on luotava selkeät polut oppilashuollon ja sosiaali- ja terveyspalveluiden välille. Oikea-aikaisen tuen varmistamiseksi on huolehdittava perhepalveluiden, mielenterveyspalveluiden sekä psykososiaalisen tuen saatavuudesta.

Terapiatakuun toimeenpanoon on otettava mukaan koko lasten ja nuorten perustason palveluverkosto. Perustason mielenterveyspalveluita tulee kehittää ottamalla käyttöön porrasteinen hoitomalli, jossa Kansallisen lapsistrategian (2023) toimenpiteen 13 loppuraportin kehittämisehdotusten mukaisesti perustetaan hyvinvointialueille perusterveydenhuoltoon lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden hoidosta vastaavia moniammatillisia työryhmiä. Perustason mielenterveyspalveluita tulee siis vahvistaa myös sitä kautta, että oppilashuollon ja erikoissairaanhoidon välissä tarjotaan palveluita myös esimerkiksi osana perhekeskuksen palveluvalikoimaa. Asiakkaat tulisi ohjata tarpeen mukaiselle hoitoportaalille suoraan, ilman että kaikkien tulisi aloittaa portaikon alusta. On tärkeää myös huomioida, kuten nuoretkin kuulemisessa totesivat, että määrä ei kuitenkaan korvaa laatua. Keskeistä on turvata mielenterveyspalveluja

tarjoavan henkilöstön ammattitaito ja pysyvyys, jotta nuoren hoitava henkilö ei vaihdu toistuvasti. Lisäksi tärkeää on selvittää ongelmien juurisyyt sekä paneutua ja vaikuttaa myös niihin. Lasten ja nuorten terapiatakuun toimeenpanon onnistumista ja vaikutuksia tulee seurata ja arvioida systemaattisesti.

On hyvä, että ohjelmassa on mainittu myös erikseen nepsy-lasten palveluihin pääsyn parantaminen. Ohjelmassa kuitenkin mainitaan, että kiinnitetään erityistä huomiota nepsy-lasten nopeaan diagnosointiin, mikä ei ole aivan ongelmatonta. Diagnostinen arvio nepsy-asioissa vaatii monipuolista tilanteen kartoittamista, eikä diagnoosia useinkaan pystyy kovin nopeasti asettamaan. Lisäksi toiveet nepsy-oireilun tutkimiseen ja diagnoosien asettamiseen ovat kasvaneet, eikä työnjako asiassa ole kovin selkeää. Monin paikoin diagnostista arviota ollaan siirretty tai siirtämässä kouluterveydenhuoltoon. Usein diagnoosin asettamiseksi toivotaan psykologista tutkimusta, jonka toteuttaminen vaatii aikaa ja resursseja. Esitetään ohjelmaluonnosta muokattavan hallitusohjelman mukaisesti siten, että siinä esitetään kiinnitettävän erityistä huomiota neuropsykiatrisesti oireilevien (nepsy) lasten palveluihin ja heidän perheittensä tukeen sekä tarvittaessa nopeaan diagnosointiin ja avun piiriin pääsyyn. Hallitus on myös esittänyt lisärahoitusta lasten ja nuorten neuropsykologisten häiriöiden kuntoutukseen ja kuntoutuspalveluihin Kelan harkinnanvaraisen kuntoutuksen kautta. Valitettavasti lisärahoituksen piiristä on rajattu tähän palvelukokonaisuuteen kuuluva neuropsykologinen kuntoutus ulkopuolelle. Kyseinen kuntoutusmuoto on valitettavan vähän käytetty erityisesti sen vuoksi, että siitä jää asiakkaalle verrattain suuri omavastuu. Neuropsykiatristen häiriöiden, samoin kuin toki muidenkin häiriöiden, suhteen on ilmeisen tärkeää, että asiakas saa hänelle kuntoutussuunnitelmassa soveltuvimmaksi arvioitua kuntoutusta, eli että koko palveluvalikoima on käytettävissä, eikä kuntoutusmuotoa valita vain taloudellisin perustein. Lisärahoituksella voitaisiin siis tukea neuropsykiatrisissa häiriöissä neuropsykologisen kuntoutuksen saatavuutta esimerkiksi sitä kautta, että Kelan korvausta nostettaisiin, jolloin asiakkaiden omavastuut pienenisivät.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden lisäksi hyvinvoinnin tukemisessa on tärkeää huomioida myös esimerkiksi järjestöjen tarjoama tuki. Ohjelmassa esiin nostettujen walk in -palveluiden lainsäädäntöpohja on kuitenkin toistaiseksi ollut varsin epäselvä esimerkiksi sen suhteen, voivatko terveydenhuollon ammattihenkilöt tarjota anonyymeja ohjauspalveluita, joista esimerkiksi ei laadita asiakirjamerkintöjä. Mikäli kyseessä ei ole terveydenhuollon palvelu, niin millainen on palveluita tarjoavien tahojen vastuu henkilöstön pätevydestä tai tarjottavan palvelun laadusta? Kuka toimintaa valvoo, tai missä kulkee raja terveydenhuollon palveluihin, ja miten varmistetaan niihin sujuva ohjaus? Palveluiden saatavuuden parantamiseksi myös matalan kynnyksen tuessa kannattaa hyödyntää valtakunnallisia hyväksi todettuja malleja, kuten Sekasin-chatia.

Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Mielekäs vapaa-ajan toiminta on hyvä tavoite, mutta ohjelmasta uupuvat kirjaukset siitä, kuinka nuoren mielenterveyttä, vahvistetaan nuoren omissa arkiympäristöissä, eli kotona ja koulussa. Nuorten mielenterveyden vahvistamista tulee toteuttaa Mielenterveysstrategian mukaisesti kaikissa nuoren kasvu- ja opiskeluympäristöissä. Tämä tulee huomioida laajentamalla tavoitteen sisältöä koskemaan myös muuta kuin vapaa-aikaa, mikä tulee muokata myös tavoitteen otsikkoon.

Ohjelmassa nostetaan esiin pyrkimys vähentää digilaitteiden lisääntyneen käytön keskittymiskyvylle ja fyysiselle aktiivisuudelle aiheuttamia haittoja. Jää kuitenkin avoimeksi, millä tavoin tätä pyritään toteuttamaan toteuttaa käytännössä. Tehdäänkö esimerkiksi lainsäädäntöön muutoksia sen suhteen, että opettajilla olisi vahvemmat oikeudet rajoittaa oppilaiden digilaitteiden käyttöä koulupäivän aikana?

Kulttuurityö ohjaavana työotteena osana opiskeluhoitoa herättää kysymyksiä siitä, mitä kaikkia vastuita ja palvelumuotoja opiskeluhoitolle ollaan kaavailmassa, kun samaan aikaan suunnitellaan kevyempien palvelumuotojen lisäämistä ja toisaalta vahvempaa vastuuta esimerkiksi perustason mielenterveyspalveluista.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Tavoite 6: Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat

Lapset ja nuoret saavat tietoa yhteiskunnalliseen osallistumiseen nyt neljänneltä luokalta lähtien, mutta se jää herkästi vain teoriatasolle. Tarvitaan aktiivisempaa tiedon siirtämistä nuorten arkeen ja käytännön haasteisiin.

Esimerkiksi VANUPO:n valmisteluun liittyvässä kuulemisessa nuoret nostivat ilmastonmuutoksen ja luonnon säilyttämisen tärkeimmäksi yhteiskunnallisesti ratkaistavaksi asiaksi. Nuorten näkemystä ei kuitenkaan ole juurikaan huomioitu ohjelmaluonnoksen tavoitteissa ja toimenpiteissä. Nuoria tulee kuulla ja osallistaa siten, että myös aidosti lisätään heidän vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksiaan heitä koskevissa linjauksissa ja päätöksenteossa.

Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat

Kiusaaminen ja syrjintä heikentävät mielenterveyttä sekä lisäävät mielenterveysongelmien riskiä. Kiusaamisen vastainen työ ja toisten erilaisuuden hyväksyminen on siis merkittävä tavoite. Tämä työ tulisi aloittaa jo päiväkodeissa ja sen pitäisi jatkua koko opintopolun ajan. Tässä olisi hyvä huomioida myös psykoedukatiivinen työ esimerkiksi mielenterveysongelmia ja neuropsykiatrisia haasteita sekä erilaisia vähemmistöryhmiä koskevan tiedon ja ymmärryksen lisäämisessä.

Opetushenkilöstön mielenterveyskysymyksiin liittyvän osaamisen vahvistaminen on tärkeää, mutta heidän ensisijainen tehtävänsä on vastata lasten ja nuorten oppimisesta, eikä heidän vastuulleen voida sovittaa kaikkia nuorten pahoinvoinnin ehkäisemiseksi tehtäviä toimenpiteitä. Erittäin keskeistä on, että henkilöstöllä on oppilashuollon ammattilaisten vankka tuki, sekä mahdollisuus myös työnohjaukseen.

Matalan kynnyksen paikkojen lisääminen ja avun hakemisen helpottaminen ovat merkittäviä tekijöitä. Samalla tulee miettiä mielenterveystyön resursseja ja riittävää ammatillista osaamista.

Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan

Ohjelman tavoitteena on vahvistaa nuorten resilienssiä haastavien tilanteiden kohtaamisessa selkeyttämällä ja kasvattamalla nuorisotyön roolia yhteisöllisyyden vahvistajana. Nuorten yhteisöllisyyden vahvistaminen on tärkeä tavoite. Yhteisöllisyyttä voi ja tulee vahvistaa nuorisotyön lisäksi myös muissa nuoren kasvuympäristöissä, eli esimerkiksi kouluissa nykyisin toimivien opetus- ja opiskeluhoitojen ammattilaisten roolia yhteisöllisyyden, yhdenvertaisuuden ja resilienssin vahvistamisessa ei tule unohtaa.

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

-

Painopisteet nuorisotoiminnan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisotalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

On kannatettavaa, että yhdeksi keskeisistä tavoitteista on asetettu nuorten mielen hyvinvointi. Ohjelmassa tulisi kuitenkin huomattavasti vahvemmin pyrkiä edistämään yhteisöllisyyden vahvistamista ja kokonaisvaltaista ennaltaehkäisevää tukea sekä avun saatavuuden parantamista ja matalan kynnyksen palveluiden lisäämistä, joita myös nuoret kuulemisissa nostivat merkittävinä ratkaisukeinoina esiin.

Esitetyt toimenpiteet (Suomi edistää nuorisotyön roolia mielen hyvinvoinnin edistäjänä sekä ennaltaehkäisevänä toimintana. / Suomi vahvistaa nuorisotyön asemaa yhteisöllisyyttä vahvistavana toimintana. / Suomi tukee nuorisotyöntekijöiden osaamista ja koulutusta mielen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä. / Suomi edistää muita heikommassa asemassa olevien nuorten, kuten eri vähemmistöryhmien, huomioimista mielen hyvinvoinnin vahvistamisessa.) ovat kannatettavia, mutta valitettavasti jäävät hiukan etäälle mielenterveysongelmista kärsivien nuorten ensisijaisista tarpeista.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

Valmisteilla olevan VANUPO-ohjelman teemana on nuorten hyvinvoinnin vahvistaminen laaja-alaisin toimenpitein ja hallinnonalojen rajat ylittäen. VANUPO:n avulla hallitus pyrkii tiivistämään nuorten hyvinvointityön poikkihallinnollista johtamista. Ohjelmassa painottuvat kuitenkin vahvasti OKM:n hallinnonalalle kuuluvat näkökulmat, ja esimerkiksi STM:n alaisuuteen kuuluvat toimenpiteet jäävät monin paikoin vähälle huomiolle. Tällä hallituskaudella VANUPO:n pyrkimys vastata myös hallitusohjelmaan kirjattua laaja-alaisen toimenpideohjelman laatimista nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Valitettavasti ohjelma jää hyvin suppeaksi, mikäli sen katsotaan itsessään kattavan koko hallitusohjelmakirjauksen mukaisen tavoitteen, minkä vuoksi Psykologiliitto pitää tarpeellisena ohjelman laaja-alaisempaa valmistelua yhteistyössä nuorten mielenterveyden edistämiseen sekä hoitoon liittyvien sidosryhmien ja asiantuntijoiden kanssa.

VANUPO-ohjelmassa käytetään pääosin termiä ”mielen hyvinvointi”, mikä olisi asianmukaista muuttaa muotoon ”mielenterveys”, jolla on vakiintunut määritelmä. Termi lienee valittu sen vuoksi, että on haluttu korostaa painotusta hyvinvointiin ja edistävään näkökulmaan, mutta ohjelma pitää kuitenkin sisällään myös kirjauksia esimerkiksi mielenterveyden häiriöistä ja mielenterveyspalveluista, joten mielenterveys käsitteen systemaattinen käyttö olisi myös paremmin yhteensopiva ohjelman sisältöjen kanssa.

Mielenterveyden edistämistä, mielenterveyden häiriöitä sekä mielenterveyspalveluita on ohjelmassa käsitelty kuitenkin valitettavan kapea-alaisesti. Ohjelmalla ei käytännössä vastata nuorten esiin nostamaan keskeisimpään ratkaisuun vaatimaan ongelmaan, eli mielenterveyden ongelmiin, ja pyritä laaja-alaisesti vahvistamaan mielenterveyden häiriöiden ennaltaehkäisyä tai esittämään toimenpiteitä avun saatavuuden parantamiseksi mielenterveysongelmissa. Mielenterveysongelmien sekä syrjäytymisen ehkäisyssä korostuvat ohjelmassa liikunta- ja kulttuuri- ja nuorisotoiminta, eikä esimerkiksi vanhemmuuden tukea, nuoren arki- ja oppimisympäristöjen ammattilaisten tai perhepalveluiden sekä perheiden toimeentulon merkitystä ole ohjelmassa huomioitu. Myös esimerkiksi mielenterveyden vaikutukset oppimiseen jäävät huomiotta.

Luonnoksen mukaan valmistelutyössä on hyödynnetty ajantasaista nuorten elinoloista saatavaa tietoa sekä kuultu nuoria ja nuorisotalan toimijoita. Valmistelutyöstä on kuitenkin jätetty muiden

sidosryhmien ja esimerkiksi mielenterveyskysymysten asiantuntijat ulkopuolelle, mikä heijastuu valitettavasti myös ohjelman kokonaisuuteen. Ohjelmaluonnoksen mukaan VANUPO:lla on vahva yhteys kansalliseen lapsistrategiaan. Valitettavasti kuitenkin lapsistrategiassa esitettyjen toimenpiteiden toteutus on jäänyt ohjelmassa varsin vähälle huomiolle. Ohjelmasta puuttuvat laajemminkin konkreettiset tavoitteet ja toimet, joiden toteutumista voitaisiin seurata tai mitata. Vaarana on, ettei ohjelman pohjalta lähdetä siis käytännön tasolla tekemään juurikaan muutoksia nykytilanteeseen.

VANUPO:n luonnoksessa valtaosa toimenpiteistä kohdistuu peruskouluikäisiin nuoriin. Ohjelmassa tulee vahvistaa nuoriin aikuisiin kohdentuvia tavoitteita, ja toimenpiteet tulee kohdistaa kaikkiin nuorisolain ikärajan mukaisiin nuoriin, eli alle 29-vuotiaisiin.

Ohjelmaluonnoksen mukaan VANUPO:n tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamista johtaa lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmä, ja sen toimeenpanoa varten kootaan ohjausryhmä sekä tavoitekokonaisuuksien mukaiset yhteistyöryhmät, joihin osallistuvat teeman kannalta keskeisten ministeriöiden asiantuntijat. Yhteistyöryhmiin tarvitaan ehdottomasti mukaan myös vahva sidosryhmien asiantuntijaedustus, ja myös nuorten osallistumismahdollisuuksia heitä koskevaan kehittämistyöhön ja päätöksentekoon tulee vahvistaa.

Gergov Vera
Suomen Psykologiliitto - Ammatti- ja yhteiskuntasuhdepäällikkö